

DATE REFERITOARE LA POPULAȚIA AUTOHTONĂ DE LA RĂSĂRIT DE CARPAȚI ÎN SECOLELE V—VI e.n.*

IOAN MITREA

După cum se știe, cunoștințele noastre despre populația autohtonă din perioada de trecere la feudalism, moștenite de la vechea istoriografie, au fost lacunare, dacă nu aproape chiar inexistente.

În vechea istoriografie a fost acreditată o concepție „îngustă și tendențioasă, susținută și difuzată în cadrul diferitelor curente, conform căreia în regiunile carpato-dunărene s-ar fi succedat după retragerea aureliană, rînd pe rînd, perioadele de stăpînire și locuire gotică, hunică, gepidică, avarică, în cursul cărora populația locală — și cu atît mai mult eventualele resturi de populație romanizată — nu au putut fi decît complet și definitiv eradicate”¹.

Această concepție a fost combătută vehement încă de N. Iorga², iar rezultatele cercetărilor arheologice din ultimii 10—15 ani au dus la definitivarea ei înlăturare. Ca urmare a unor cercetări arheologice metodice, efectuate pe teritoriul de la răsărit de Carpați, în special începînd din perioada anilor 1952—1954 (data începutului cercetărilor de la Hlincea-Iași)³, și a valorificării acestor cercetări într-o serie de studii speciale și de sinteză, astăzi putem spune că principalele etape ale dezvoltării culturii materiale din perioada de trecere la feudalism, din Moldova, sînt în general cunoscute⁴.

În ciuda contribuțiilor remarcabile aduse în ultima vreme cu privire la perioada de trecere la feudalism pe teritoriul Moldovei, considerăm că sta-

* Comunicare prezentată la sesiunea metodică-științifică organizată de S.S.I. la Brașov în 28, 29 decembrie 1968.

¹ I. Nestor, *Arheologia perioadei de trecere la feudalism pe teritoriul R.P.R.*, în „Studii”, XV, 1962, 6, p. 1427.

² N. Iorga, *Istoria românilor*, vol. II, 1936.

³ M. Petrescu-Dîmbovița și colab. Șantierul Hlincea-Iași, S.C.I.V., IV, 1953, 1—2, p. 312 și urm.; S.C.I.V., V, 1954, 1—2, p. 233 și urm.; S.C.I.V., VI, 1955, 3—4, p. 687 și urm.

⁴ Din bogata listă de lucrări privitoare la problema în discuție vom cita doar cîteva dintre cele mai importante și mai recente.

— I. Nestor, *Les données archéologiques et le problème de la formation du peuple roumain*, în „Revue roumaine d'histoire”, III, 1964, 3, p. 383 și urm.

diul cunoștințelor noastre nu poate fi apreciat ca satisfăcător, cu atât mai mult cu cât unele etape ale acestei perioade sînt încă foarte puțin cunoscute.

Una dintre aceste etape, mai puțin cunoscută, dar foarte importantă, este aceea a secolelor V—VI e.n., adică de după năvălirea hunilor și pînă la venirea slavilor. Cunoașterea acestei etape se impune nu numai pentru faptul că ea face parte integrantă din procesul etnogenezei poporului român, fiind o verigă importantă a acestui proces, dar ea constituie și punctul de plecare al transformărilor ce vor avea loc în a doua etapă a procesului de formare a limbii și poporului român. Or, necunoașterea suficientă a acestei etape, a dus, uneori, la concluzii pripite și în mare parte eronate, ca, de exemplu, cele privind atribuirea etnică a unor elemente de cultură materială, sau chiar a unor întregi complexe culturale ⁵.

Pornind de la importanța ce o are cunoașterea etapei corespunzătoare secolelor V—VI e.n. în evoluția de ansamblu a societății de pe teritoriul Moldovei, vom încerca în cele ce urmează să prezentăm cîteva considerații privitoare la această etapă, la conținutul și semnificația ei, integrînd-o în evoluția de ansamblu a societății din nordul Dunării din perioada de trecere la feudalism.

După cum se știe, continuitatea elementului local, în vremea dominației gotice în spațiul nord-dunărean, astăzi nu mai poate fi pusă la îndoială. În cadrul culturii Sîntana de Mureș, corespunzătoare dominației gotice în acest spațiu, s-au surprins numeroase dovezi care probează o continuitate de viețuire autohtonă ⁶.

— M. Petrescu-Dimbovița, *Considérations sur le problème des périodes de la culture matérielle en Moldavie du VIe au Xe siècles*, în „Revue roumaine d'histoire“, VI, 1967, 2, p. 181 și urm. Aici este prezentată și întreaga bibliografie a problemei.

— Dan G. H. Teodor, *Contribuții la cunoașterea culturii Dridu pe teritoriul Moldovei*, S.C.I.V., 19, 1968, 2, p. 227 și urm.

⁵ Se știe că neluîndu-se în considerație fondul local ce a stat la baza dezvoltării culturii Hlincea, această cultură a fost atribuită în mod greșit în exclusivitate slavilor, punînd-o pe seama unci a doua pătrunderi a slavilor în teritoriul românesc cu începere din a doua jumătate a secolului al VII-lea (Cf. M. Comșa, *Slavii de răsărit pe teritoriul R.P.R. și pătrunderea elementului romanic în Moldova pe baza datelor arheologice*, SCIV, IX, 1958, 1, p. 73 și urm.). În realitate, cultura Hlincea este rezultatul unor dezvoltări locale, pe baza fondului cultural din secolele V—VI, la definitivarea acestui complex cultural aducîndu-și partea lor de contribuție și slavii o dată cu pătrunderea lor în teritoriul est-carpatic al țării noastre, către sfîrșitul secolului VI e.n. Se poate aprecia că la crearea și definitivarea culturii Hlincea participă două componente etnice de bază: populația autohtonă de origine dacică cu multiple influențe romane și romano-bizantine și populația slavă. În legătură cu dezvoltarea locală a culturii Hlincea, Cf. I. Nestor, *Slavii pe teritoriul R.P.R. în lumina documentelor arheologice*, în S.C.I.V., X, 1959, 1, p. 56—57.

⁶ Cităm doar cîteva din cele mai importante lucrări pentru problema în discuție: I. Nestor, *Goții*, cap. în *Istoria României*, I, 1960, p. 690—694; G. H. Diaconu, *Tîrgsor, necropola din secolele III—IV e.n.*, Buc., 1965, p. 36—127; Bucur Mitrea, *Constantin Preda, Necropole din sec. al IV-lea e.n., în Muntenia*, Buc., 1966, p. 152—165; I. Ioniță, *Contribuții cu privire la cultura Sîntana de Mureș — Cerneahov pe teritoriul R. S. România*, în *Arheologia Moldovei*, IV, 1966, p. 189 și urm.

Atacurile hunilor, în regiunile de la vest de Nipru, care încep în 376, au avut drept urmare lichidarea dominației gotice mai întâi în spațiul dintre Nipru și arcul carpatic, apoi din interiorul arcului carpatic ⁷.

Aceste atacuri hunice au pentru unele regiuni de la noi și un alt efect semnificativ, concretizat în emigrarea vizigoților (între 378—381), fapt atestat istoric și confirmat arheologic prin încetarea în această vreme, în general, a folosirii așezărilor și cimitirelor de tip Sîntana de Mureș din regiunile extracarpate ⁸.

Dacă prezența populației băștinașe este documentată pînă la venirea hunilor, se pune întrebarea : a supraviețuit această populație năvălirii hunilor? a continuat ea să trăiască în aceste teritorii în timpul dominației hunilor și în epoca următoare?

Deși atacurile hunilor au provocat multă spaimă și multe distrugerii, ele nu au avut drept efect o dislocare și o distrugere în masă a localnicilor. Ca și alți migratori, hunii nu au intenționat de a se instala efectiv și definitiv în spațiul nostru. Apoi, pe baza informațiilor literare se poate admite că „stăpînirea” hunică nu a fost chiar atît de brutală, încît să ducă la golirea de populație a unor vaste regiuni ⁹. În sfîrșit, un fapt deosebit de important pentru regiunile noastre este acela că, pentru mult timp, centrul puterii hunice a fost în stepele din nordul Mării Negre, iar din jurul anului 420, centrul puterii hunice se deplasează în Cîmpia Pannonică. Asupra teritoriului țării noastre dominația hunică s-a exercitat în general indirect, prin expediții temporare, controlul asupra regiunii efectuîndu-se prin reprezentanții păturii conducătoare, de origini etnice deosebite, ce făceau parte din confederația hunică. Nici pentru sudul și sud-estul țării noastre credem că nu se poate admite o prezență efectivă a hunilor pe baza descoperirilor arheologice ¹⁰. Aceste materiale pot fi puse mai degrabă în legătură cu incursiunile hunilor spre imperiu, peste aceste regiuni ale țării noastre. Trebuie avut în vedere apoi că organizarea socială și forma de economie a hunilor nu le permitea să se lipsească de contribuția populației locale agricole, ajunsă pe o treaptă de dezvoltare social-economică superioară. În acest sens, considerăm semnificativ stăruința tenace a lui Attila, în tratativele sale repetate cu imperiul de răsărit, de a i se preda transfugii trecuți în imperiu, din teritoriile de sub stăpînirea sa. Refuzul sau zăbava imperiului de a-i retroceda pe transfugi a servit în repetate rînduri lui Attila drept pretext al violentelor sale atacuri prădălnice în teritoriul roman ¹¹.

⁷ I. Nestor, *op. cit.*, în „Studii”, XV, 1962, 6, p. 1430.

⁸ *I d e m*, *Die menschliche Gesellschaft an der unteren Donau, in vor-und nachrömischer Zeit*, în Rapports, II, Antiquité, XI-e Congrès International des Sciences Historiques, Stockholm, 21—28 août 1960, Göteborg — Stockholm-Uppsala, 1960, p. 134—135. Considerăm că acest lucru e valabil în special pentru regiunile extracarpate, întrucît în Transilvania se pare că abia după această dată se dezvoltă cultura Sîntana de Mureș (între 376—425). Cf. K. Horedt, *op. cit.*, S.C.I.V., 18, 1967, 4, p. 587.

⁹ Ligia Birzu, *Contribuția arheologiei la cunoașterea perioadei hunice la Dunărea de Jos*, în „Analele Universității București, seria șt. sociale”, Istorie 20, an X. 1961, p. 16.

¹⁰ *Ibidem*, p. 23.

¹¹ I. Nestor, *Hunii*, cap. în *Istoria României*, vol. I, 1960, p. 701.

Lipsa unor informații scrise mai precise cu privire la situația etnică și la formele de viață ale populației dependente din teritoriile dominate de huni și mai ales de la noi, face ca documentele arheologice să capete o valoare și mai mare decât pentru alte perioade istorice.

Continuitatea elementului băstinaș în perioada dominației hunice și cea următoare, pînă la venirea slavilor, este dovedită de descoperirile arheologice din ultimii ani, descoperiri care atestă o cultură materială de caracter Sintana de Mureș, evoluată și oarecum „barbarizată”. Această continuitate a fost dovedită mai întîi pentru Transilvania și regiunea de la sud de Carpați, iar în ultimul timp ea se conturează tot mai clar și pentru regiunea de la răsărit de Carpați.

Rezultatele cercetărilor arheologice din cimitirul I, de la Bratei, datat în perioada dominației hunice și a așezărilor I și II din aceeași localitate, date în perioada dominației gepidice, au făcut dovada concludentă a continuității elementului băstinaș în perioada dominației hunice și apoi gepidice din Transilvania.¹² Pentru regiunea dintre Carpați și Dunăre, prezența elementului băstinaș în perioada dominației hunice și posthunice este atestată prin descoperirea unor materiale de tradiție locală, dacică sau daco-romană, încadrate în complexul denumit Ipotești-Cîndești,¹³ sau Ipotești-Ciurel-Cîndești¹⁴. În cazul de față avem în vedere elementele locale ce au stat la baza formării fazei Ipotești-Cîndești I (faza Tîrgșor), precum și elementele atribuite acestei faze și celei următoare, Ipotești-Cîndești II (faza Budreasca II)¹⁵.

Pentru regiunile de la răsărit de Carpați, primele materiale ce atestă în mod cert o locuire a băstinașilor în vremea dominației hunilor au fost descoperite în 1962 la Mănoaia-Costișa, județul Neamț. Materialul ceramic descoperit aici, deși nu beneficia inițial de observații stratigrafice precise, a fost totuși încadrat cronologic în mod just de I. Nestor, care a și precizat, de altfel pentru prima dată, conceptul de etapă sau cultură Costișa, corespunzătoare perioadei cuprinse între sfîrșitul secolului al IV-lea și prima jumătate a secolului al V-lea e.n.¹⁶

Cercetările efectuate în această așezare în anii următori aveau să îmbogățească cunoștințele noastre privitoare la populația locală din secolele V—VI e.n.¹⁷

Dacă avem în vedere și rezultatele deosebit de importante obținute în urma cercetărilor efectuate între anii 1962—1968 în așezarea de la Botoșana

¹² I. Nestor, *op. cit.*, în „Studii”, XV, 1962, 6, p. 1431—1433, *idem*, *op. cit.*, în „Revue roumaine d'histoire”, III, 1964, 3, p. 400—401.

¹³ *Idem* *Invasia hunilor*, cap. în *Istoria României*, I, 1960, p. 704; *idem*, *op. cit.*, în „Studii”, XV, 1962, 6, p. 1434, nota 4 și bibliografia indicată.

¹⁴ Maria Comșa, *Novite Suedenia a rasselenii slaveanna teritorii P.N.P.*, în „Romano-slavica”, IX, 1963, p. 507—510.

¹⁵ Victor Teodorescu, *Despre cultura Ipotești-Cîndești în lumina cercetărilor arheologice din nord-estul Munteniei (regiunea Ploiești)*, SCIV, XV, 1964, 4, p. 496—499.

¹⁶ I. Nestor, *op. cit.* în „Revue roumaine d'histoire”, III, 1964, 3, p. 399.

¹⁷ Dan Gh. Teodor, V. Căpitanu și I. Mitrea, *Cercetările arheologice de la Mănoaia-Costișa și contribuția lor la cunoașterea culturii materiale locale din sec. V—VI din Moldova*, în „Carpica”, I, 1968, p. 233 și urm.

— Gura Humorului¹⁶ și din alte puncte din Moldova (ca Tîrpești, Nichiteni-Dorohoi, Botoșani-Dealul Cărmidăriei, Dodești Iași etc.)¹⁶, astăzi putem schița un tablou — firește încă sumar — privitor la populația locală din Moldova în epoca dominației hunice și din cea următoare pînă la venirea slavilor.

Populația locală din această perioadă prefera ca loc de așezări terenurile situate de-a lungul rîurilor și văilor secundare. Unele așezări ocupă terasele inferioare ale rîurilor (de exemplu, Mănoaia-Costișa), iar altele, forme de relief mai înalte, terase medii și platouri mai ridicate (de exemplu, Botoșana, Tîrpești, Căciulești etc.).

Așezările din această vreme sînt de tipul siliștilor, neprezentînd deci urme de fortificații. Ca întindere, majoritatea sînt așezări modeste, totuși, unele dintre ele ocupă suprafețe mai mari, circa 4—5 ha (ca, de exemplu, așezarea de la Botoșana).

În cadrul unor așezări s-au constatat mai multe nivele de locuire, datate pe parcursul a 2—3 secole, adesea neîntrerupt, ceea ce dovedește o anumită continuitate pe același loc. Un astfel de exemplu ni-l oferă așezările de la Mănoaia-Costișa,²⁰ Căciulești²¹, Fălcui și Vădeni-Murgeni²².

În privința tipului de locuințe, în așezările cercetate, deocamdată, se întîlnesc numai bordeie și semibordeie, de formă rectangulară, cu colțuri rotunjite, avînd dispusă într-unul din colțuri de obicei o vatră construită din pietre. Cele mai numeroase sînt locuințele de tipul semibordeiului. Prezența acestui tip de locuință, semibordei cu pietrar, confirmă și pentru această regiune a țării noastre că este vorba de un element de tradiție locală²³, pus în mod greșit mai de mult exclusiv pe seama slavilor.

În general, locuințele din această vreme (bordeie și semibordeie) au dispuse în colțuri și pe mijlocul laturilor gropi cilindrice sau ovale, în care se introduceau pari pentru susținerea acoperișului. Uneori, asemenea gropi apar și în centrul locuințelor. Acoperișul acestor locuințe era dispus, de obicei, în două pante și mai rar într-o singură pantă. Materialul din care era făcut varia de la regiune la regiune. Podeaua acestor locuințe era bătătorită prin călcare. Intrarea, situată întotdeauna pe latura aflată pe panta terenului, era amenajată în pantă sau trepte.

¹⁶ Dan Gh. Teodor și Gr. Foit, *Importanța descoperirilor arheologice de la Botoșana pentru cunoașterea sec. V—VI în Moldova*, comunicare prezentată la a II-a sesiune științifică a muzeelor, Buc., dec. 1965.

¹⁹ Em. Zaharia și N. Zaharia, *Contribuții la cunoașterea culturii materiale din sec. V. e.n. în Moldova (Necropolele și așezarea de la Botoșani din Dealul Cărmidăriei)*, comunicare prezentată la a III-a sesiune științifică a muzeelor, Buc., dec. 1965; N. Zaharia, M. Petrescu-Dîmbovița și Em. Zaharia, *Așezări rurale în Moldova în lumina cercetărilor arheologice din paleolitic pînă în sec. al XVIII-lea*; ne referim la datele privind sec. V—VI; I. Mitrea, *Descoperiri prefeudale din regiunea central-estică a Carpaților Orientali și din zona de contact cu podișul Moldovei*, în „Carpica”, I, 1968, p. 249 și urm.

²⁰ Dan Gh. Teodor, V. Căpitanu și I. Mitrea, *op. cit.*, în „Carpica”, I, 1968, p. 234.

²¹ I. Mitrea, *op. cit.* în „Carpica”, I, 1968, p. 258

²² În urma cercetărilor efectuate în aceste localități de către G. Coman au fost descoperite resturi ceramice datînd din secolele IV—V, VI—VII și VIII—X e.n.

²³ V. Teodorescu, *op. cit.*, S.C.I.V., XV, 1964, 4, p. 497 și nota 14.

În toate așezările aparținând acestei perioade (sec. V—VI) se află dovezi care permit afirmația că populația se ocupa cu agricultura și creșterea vitelor, precum și cu unele meșteșuguri (fierărit, olărit, lemnărit, cojocărit, tors, țesut, etc.). Se cuvine să amintim că pe teritoriul Moldovei s-au găsit din această vreme numeroase monede bizantine (descoperite izolat sau în tezaure), care dovedesc o anumită activitate de schimb orientată către lumea romano-bizantină din regiunea Dunării de Jos.

Materialul cel mai numeros din inventarul locuințelor și așezărilor din secolele V—VI îl constituie ceramica. Analiza ceramicii descoperite în așezările de la Mănoaia-Costișa și Botoșana, dar și în altele datate în aceeași perioadă²⁴, constituie elementul de bază (în cazul de față) pentru atribuirea etnică a acestor așezări, permițând în același timp și delimitarea a doua faze în evoluția culturii materiale din secolele V—VI e.n. din regiunile de la răsărit de Carpați.

La Mănoaia-Costișa s-a remarcat că peste nivelul Sîntana de Mureș²⁵ se suprapune un nivel ce conține material ceramic, evident evoluat din aspectul Sîntana de Mureș clasic, dar care demonstrează prezența unui nou facies cultural, de aspect Sîntana de Mureș târziu. Menționăm că alături de fragmentele ceramice lucrate din pastă fină și într-o tehnică superioară evoluată din ceramica Sîntana de Mureș se întâlnește și o cantitate sporită de ceramică zgrunțuroasă, cu forme simplificate, lucrată mai neglijent. În comparație cu ceramica aparținând culturii Sîntana de Mureș în noul facies cultural, surprins pentru prima dată la Mănoaia-Costișa și apoi în alte așezări, unele forme de vase (borcane, castroane) se mențin în parte modificate, în sensul simplificării profilelor, îngroșării fundurilor, dispariției inelării caracteristice ceramicii de tip Sîntana de Mureș. Transformări vizibile suferă și pasta din care este confecționată ceramica specifică acestui nou facies cultural. Semnalăm în primul rînd o degenerare a compoziției, ilustrată prin înlocuirea nisipului fin ca degresant cu microprundișuri cu bobul mare. Datorită acestui amestec din pastă, vasele confecționate au suprafețe zgrunțuroase, neuniforme, lipsite de eleganță atît de caracteristică ceramicii de tip Sîntana de Mureș. Alături de ceramica lucrată la roata rapidă apare și ceramica lucrată la roata înceată. Ceramica lucrată la roata înceată conține în pastă, pe lângă microprundișuri, uneori și cioburi pisate. În afară de ceramica lucrată la roata rapidă și roata înceată, amintim prezența în acest facies cultural și a unor fragmente lucrate cu mîna. Pasta din care sînt lucrate aceste fragmente este în general asemănătoare cu aceea din care sînt lucrate fragmentele la roată, cu deosebire că în acest caz se folosește o cantitate mai mare de cioburi pisate la prepararea pastei (probabil că este vorba de o tehnică de tradiție dacică).

Din categoriile ceramice menționate au fost lucrate mai ales borcane cu buza răsfrintă și rotunjită, cu umerii conturați și fundul mult îngroșat, cu diametrul uneori mai mic ca al gurii. În general, suprafețele vase-

²⁴ Vezi notele 17, 18, 19.

²⁵ Dan G. H. Teodor, V. Căpitanu și I. Mitrea, *op. cit.*, în „Carpica”, I, 1968 p. 238—239.

lor sînt netezite. Excepție fac cele lucrate la roata rapidă, care prezintă în interior coaste vizibile, iar fundurile sînt tăiate cu sfoara. Alături de borcane apar uneori și castroanele. Acestea sînt lucrate numai la roată, de dimensiuni reduse, cu profilul buzelor mult simplificat în comparație cu tipurile întîlnite în secolul al IV-lea.

Observăm, prin urmare, că față de ceramica specifică culturii Sîntana de Mureș, în nivelul de la Mănoaia-Costișa, ce se suprapune peste stratul din secolul al IV-lea, apare o ceramică care prezintă o vizibilă tendință spre „barbarizare“, sau simplificare, ilustrată, așa cum s-a menționat, printr-o degenerare a pastei, a formelor și a tehnicii de lucru, în general.

Trăsăturile caracteristice ale ceramicii din acest nivel de la Mănoaia-Costișa se întîlnesc și la ceramica descoperită în așezarea de la Tirpești, necropola de la Nichiteni-Dorohoi și din alte așezări din Moldova²⁶. Avînd în vedere trăsăturile caracteristice ale acestui aspect cultural întîlnit mai întîi la Mănoaia-Costișa, iar ulterior și în alte locuri din Moldova, considerăm că el s-a dezvoltat în timp și spațiu din cultura Sîntana de Mureș, în condițiile unei stînjeniri a forțelor de producție cauzate de pătrunderea și dominația hunilor în aceste regiuni²⁷. Acest aspect cultural se poate data, avînd în vedere trăsăturile caracteristice ale materialelor din cadrul lui și observațiile stratigrafice din așezarea de la Mănoaia-Costișa, la sfîrșitul secolului al IV-lea și în prima jumătate a secolului al V-lea. Cum elementele caracteristice ale acestui aspect au fost surprinse mai întîi în așezarea de la Mănoaia-Costișa și apoi în cadrul necropolei de la Nichiteni, s-a făcut deja observația că am putea prefera pentru denumirea lui nominativul de aspectul (sau faza) Costișa-Nichiteni²⁸ (sau mai bine Costișa III — Nichiteni)²⁹.

În așezarea de la Mănoaia-Costișa, peste nivelul aparținînd sfîrșitului secolului al IV-lea și primei jumătăți a secolului al V-lea se suprapune un nivel a cărui ceramică prezintă următoarele particularități: se mențin unele forme ceramice lucrate la roată, dar în proporție mai redusă decît în nivelul anterior, alături de o cantitate mai mare de ceramică lucrată cu mîna. Vasele lucrate cu mîna au de obicei forma de borcan cu buza evazată, umerii conturați, pîntecele bombat, fundul îngust și îngroșat, tipuri înrudite în genere cu vasele borcan lucrate la roată, caracteristice culturii Sîntana de Mureș. Alături de aceste vase borcan, apar acum pentru prima dată, lucrate tot cu mîna, și tîpsiile circulare cu marginea destul de scundă. În privința

²⁶ Vezi nota 19.

²⁷ Dan Gh. Teodor, V. Căpitanu și I. Mitrea, *op. cit.*, p. 243.

²⁸ Dan Gh. Teodor, *Unele probleme privind evoluția culturii materiale locale din Moldova în sec. V—X e.n.*, comunicare prezentată la a III-a sesiune științifică a muzeelor, Buc., dec. 1965.

²⁹ Propunem denumirea de Costișa III-Nichiteni pentru a ne referi numai la nivelul al III-lea de la Costișa, datat la sfîrșitul secolului al IV-lea și în prima jumătate a secolului al V-lea. În această așezare, peste acest nivel se suprapune un altul, care, după cum se va vedea, poate fi datat la sfîrșitul secolului al V-lea și în prima jumătate a secolului al VI-lea. Cum materialele din acest nivel își găsesc analogii apropiate în așezarea de la Botoșana (faza I) am propune pentru aspectul din Moldova caracteristic sfîrșitului secolului al V-lea și primei jumătăți a secolului al VI-lea denumirea de faza (aspectul) Costișa IV-Botoșana I.

ceramicii lucrate la roată din acest nivel observăm că ea prezintă aceleași trăsături caracteristice pe care le-am menționat la ceramica din nivelul datat la sfârșitul secolului al IV-lea și prima jumătate a secolului al V-lea, cu specificarea că se continuă acea tendință de „barbarizare”, de simplificare.

O ceramică asemănătoare cu cea din nivelul ultim de la Mănoaia-Costișa se întâlnește în așezarea de la Botoșana (faza I) și în alte așezări din Moldova, în care nu s-au efectuat încă cercetări metodice. În privința încadrării acestei faze dispunem de următoarele date: limita inferioară a nivelului ultim de la Mănoaia-Costișa și prin analogie cu aceasta și a fazei Botoșana I poate fi plasată în ultimele decenii ale secolului al V-lea (acest ultim nivel de la Mănoaia — Costișa suprapune nivelul datat la sfârșitul secolului al IV-lea și în prima jumătate a secolului al V-lea). Limita superioară a acestui orizont cultural merge pînă spre mijlocul secolului al VI-lea, cînd începe faza a II-a de la Botoșana, care beneficiază de un element mai sigur de datare, cum este ceramica de tip Praga, a cărei existență în spațiul de la răsărit de Carpați a României, nu poate fi acceptată mai devreme de mijlocul secolului al VI-lea³⁰. Pentru aspectul cultural identificat în ultimul nivel de la Mănoaia — Costișa și în primul nivel de la Botoșana am propune denumirea de aspectul (sau faza) Costișa IV—Botoșana I.

Celor două etape, Costișa III-Nichiteni și Costișa IV-Botoșana I, încadrate în general în secolele V—VI, le aparțin peste 45 de așezări din Moldova identificate în majoritatea cazurilor prin cercetări de suprafață³¹. De asemenea, se poate admite că în necropolele de la Nichiteni și Botoșani — Dealul Căramidăriei³², atribuite în general unor elemente alogene, sînt și elemente locale.

Între cele două faze culturale, denumite Costișa III—Nichiteni și Costișa IV—Botoșana I, atribuite secolelor V—VI, există o legătură asigurată de prezența unor elemente comune de cultură materială (firește cu trăsături specifice fiecăreia dintre faze) și în primul rînd de creatorii și purtătorii celor două aspecte culturale, care în afara oricărei îndoieli se poate spune că sînt localnicii.

Faza Costișa IV-Botoșana I, datată la sfârșitul secolului al V-lea și în prima jumătate a secolului al VI-lea, atestată în numeroase puncte din Moldova, dovedește existența unei populații sedentare, relativ numeroase în comparație cu epoca precedentă, cu un nivel ridicat de viață, populație ce avea ca ocupații de bază agricultura, creșterea vitelor, practicînd și numeroase meșteșuguri. Cultura materială din această fază își va schimba evoluția

³⁰ Dan Gh. Teodor și Gr. Foit, comunicarea citată.

³¹ N. Zaharia, M. Petrescu-Dîmbovița și Em. Zaharia, *op. cit.*; I. Mitrea, *op. cit.*, Ghenuță Coman, *Cercetări arheologice din sudul Moldovei cu privire la sec. V—XI*, comunicare prezentată la a III-a sesiune științifică a muzeelor, Buc., dec. 1965.

³² Vezi nota 19 pentru Botoșani — Dealul Căramidăriei.

sub anumite aspecte, începînd de la sfîrșitul secolului al VI-lea, adică din momentul pătrunderii primelor grupuri de slavi în aceste regiuni, evoluînd spre Complexul Hlincea. Totuși, această cultură își va păstra esența ei, ale cărei rădăcini sînt înfipte într-o puternică tradiție dacică și daco-romană, care va face posibilă asimilarea culturală și etnică a slavilor de către autohtoni de-a lungul unui proces îndelungat și destul de complex, al cărui sfîrșit va fi marcat pe planul culturii materiale de formarea și dezvoltarea culturii de tip Dridu, iar pe plan suprastructural de încheierea procesului de formare a limbii și poporului român.